

Fulghum

Robert

CO
JSEM
TO
PROBOHA
UDĚLAL?

ROBERT FULGHUM
Co jsem to proboha udělal?

Robert

Fulghum

CO
JSEM
TO
PROBOHA
UDĚLAL?

ÚVAHY
A POVÍDKY

ARGO

PŘELOŽILI
LENKA FÁROVÁ A JIŘÍ HRUBÝ

© Argo, 2014

What On Earth Have I Done?

Copyright © 2007 Robert Fulghum

Translation © Lenka Fárová a Jiří Hrubý, 2007

ISBN 978-80-7203-869-5 (váz.)

ISBN 978-80-257-1068-5 (e-kniha)

Otázky, které děti často dostávají od rodičů:

Cos to proboha udělal?

Co to, kristepane, vyvádíš?

A co si ještě vymyslíš?

Kdo si myslíš, že jsi?

Na totéž se ovšem můžeme zeptat i dospělých.

V Seattlu bydlím naproti základní škole. Kvůli vysokému plotu tam nevidím, ale jsem tak blízko, že slýchávám útržky rozhovorů. Jednou ráno jsem byl na zahradě zrovna v době, kdy rodiče dopravují děti do školy. Slyšel jsem, že se otevřely dveře auta a hned se zase zabouchly: PRÁSK! Pak se otevřely jiné dveře a přes plot ječí ženský hlas:

„COS... TO... BILLY... PROBOHA... UDĚLAL?“

„Uuummmnnnggghh...“,“ bulel Billy na zadním sedadle.

Co to Billy proboha udělal?

Možná vylil celý obsah lahvičky s jablečným džusem nebo si otevřel krabici s obědem a všechno to rozházel, protože slídl po sušenkách.

Možná že dokonce v tichosti na sebe vyzvrátil snídani a pak se svlékl skoro donaha. Anebo si strhl strup a teď mu teče krev.

Třeba také plastikovou vidličkou vytetoval své jméno ze zadu na mámino sedadlo. Případně vyzdobil čalounění i sebe tlustým červeným fixem, o němž matka vůbec netušila, že ho vlastní.

Tedy já v těchto drobných domácích komediích kdysi vystupoval v obou hlavních rolích, a tak teď mohu potvrdit, že ten kluk klidně mohl to *všechno* stihnout i během krátké cesty z domova do školy.

Stejnou otázku mi kladla i moje matka. Velmi často. A já se na totéž ptal svých dětí, které se – zcela nepochybně – ptají úplně stejně zase svých dětí.

„COS TO PROBOHA UDĚLAL?“

To je ovšem jedna ze základních mámovských otázek.

Další moc pěkná mámovská otázka je takřka teologická:

„CO TO KRISTEPANE VYVÁDÍŠ?“

Další dotaz už předjímá budoucnost:

„A CO SI JEŠTĚ VYMYSLÍŠ?“

(Táta tohle všechno shrnul v otázku jedinou, kterou ale vyslovoval různým tónem:

„CO SAKRA...?“)

Děti moc dobře vědí, že se na tyto otázky nedá rozumně odpovědět. Každé aspoň trochu inteligentní dítě oněmí anebo zamumlá: „Nic, vůbec nic.“ Případně se uchýlí k srdcevrvoucím vzlykům, jež si každý vysvětlí coby nevinnost, nevědomost a bezmocnost:

„Nevím (*vzlyk*), fakt nevím (*vzlyk*)...“

V tu chvíli dítě vůbec nelže.

Děti málokdy myslí na to, co zrovna dělají a proč.

To je výsada dětství.

S odstupem času od mého dětství i rodičovství mi dochází, že tyhle základní mámovské otázky vlastně mají širší platnost. Jsou to důležité otázky a týkají se celého života. Otázky, které se ptají na zodpovědnost i vinu.

Po dalším z četných průšvihů si brumlám pod vousy a jako ozvěna opakuju po obou svých rodičích: „Co jsem to proboha udělal... co sakra...?“

Jestliže se takto zeptáme sami sebe a v klidu, najednou dává takové vyptávání smysl, provokuje myšlení, a dokonce mě vrací na správnou cestu.

Například: „Takže, Fulghume – co všechno jsi to proboha kdy udělal?“ Za celá ta léta... – co konkrétně? Určitě je užitečné sám sebe se ptát na hodnotu vlastního bytí a čím jsem přispěl k všeobecnému blahu. Nesejde na tom, co jsem se rozhodl, že udělám. Podstatné je, co jsem opravdu vykonal. Co mám coby občan světa na kontě? Jde o osobní zodpovědnost.

Taktéž otázka „Co to kristepane vyvádím?“ A rázem jde o mé činy v souvislosti s tím, čemu věřím a co je pro mě posvátné.

A nakonec otázka, která platí pořád: „A co si ještě vymys-

lím?“ Je snad moje hlava zahnívající tuň obnošených myšlenek, anebo jsem člověk duševně aktivní, který ještě i teď zastaralé informace vytěšňuje čerstvými a lepšími nápady? Pořád ještě přemýšlím, ptám se, učím se?

Když se mě takhle ptala moje matka, hodně jsem ji nesnášel.

Ten její opovržlivý tón mě uvnitř šlehal jako kopřivy.

A když se na to dnes dívám s odstupem, je mi jasné, že mi ve skutečnosti vadilo to, jak se na ten její výslech nedalo nijak rozumně odpovědět. Rozhodně nešlo o výzvu k přátelskému popovídání. Ona se vlastně ani neptala. Prostě takto oklikou prohlašovala, že jsem budižkničemu, trouba a taky pořádněj otrava.

To jsem nejspíš byl, aspoň někdy.

Ona ovšem také. Někdy.

Dnes už o ní smýšlím lépe. I o sobě. A o těch otázkách.

Takže. Tyto úvahy mě přiměly k oběhnutí plotu – chtěl jsem osvětit mámu, která tak plísnila Billyho na zadním sedadle. Kluk už tam nebyl. Matka brečela v autě, něco si mumlala a bušila rukama do volantu.

Podobné rodičovské okamžiky si výborně pamatuju. Nebývá to nejvhodnější chvíle pro příchod neznámého mudrce, který by té rozčílené paní vysvětlil hlubší smysl mámovských otázek.

Rozhodně jsem nestál o to, abych pak musel odpovídat na tu poslední ze základních mámovských otázek:

„KDO SI VŮBEC MYSLÍTE, ŽE JSTE?“

To je otázka všech otázek, co?

Bohatý život velmi záleží na tom, jak na ni odpovíte.

Kdo si myslím, že jsem?

Nezpochybnitelnou pravdou je, že přicházíme i odcházíme v ulitě osamění. Nikdy se úplně přesně nedozvíme, co si o nás ostatní doopravdy myslí. Dokonce ani máma vám neříkala pravdu vždycky. A svět vám bude říkat, co zřejmě slyšet chcete, nikoliv to, co slyšet potřebujete.

Nakonec záleží jen na tom, co si o sobě myslíme každý sám. Když ráno v koupelně kouknete do zrcadla, porota zahajuje zasedání. A vy jste v celé kauze soudem, porotou i obhájcem.

Zodpovězte prosím, obžalovaný, tyto mámovské otázky:

„Cos to proboha udělal?“

„Co to kristepane vyvádíš?“

„A co si ještě vymyslíš?“

A jestliže odpovědi znáte, pak klidně můžete říct, kdo si myslíte, že jste.

Následující úvahy a povídky jsou pokračováním toho, co všechno jsem kdy proboha udělal, co ještě jsem vymyslel a kdo si myslím, že jsem.

Vlastní odpovědi na mámovské otázky vypracovávám ve své osamocené hlavě; rámuje je moje jedinečná životní zkušenost.

Každý den se prostírá hostina světa – prostírá se chuti, jíž je představitivost. Na pozvánce se píše: „Nabídněte si.“ Učinil jsem tak.

Moje přirozenost mi napovídá, že je třeba se dělit. Takže to dělám.

Dnes žiju jako kočovník. Podle ročních období se přesunuji mezi Seattlem ve státě Washington, pohořím La Sal v utážském okrese San Juan a vesnicí Kolymbari na severozápadním pobřeží Kréty. Zeměpis je proto rámem pro myšlenky a příběhy.

Mezi těmito místy jsou obrovské kulturní rozdíly. Ale zároveň se sobě také hodně podobají. Životní zkušenost mi napovídá, že lidé a místa se sobě spíš podobají, než aby se lišily.

Jedna země. Jeden druh.

I tak je zřejmé, že očividné rozdíly jen podtrhují to, co bych asi propásl, kdybych dělal pořád to samé na jediném místě a ani bych si nevšiml krajiny nebo průvodu, který třeba právě prošel kolem.

Snažím se neohlížet – to bylo tehdy. A také se snažím nehledět moc do budoucnosti – to teprve přijde. Soustředím se na dívání kolem sebe. Mým guru je nadále Montaigne, který

razil slovo „essais“ a vypiloval uvažování, při němž bereme obyčejné věci vážně.

Oficiálně jsem to sice nazval „Úvahy a povídky“, ale na začátku tato kniha spíš připomíná deníkové zápisy, takové poznámky, co si dělám pro vlastní potřebu; slovy vyjádřený nadhled, který získávám při procházkách a na zastávkách na křižovatkách – když každým rokem stěhuju ten svůj tábor.

Z poznámek jsou dopisy a pohlednice posílané kamarádům a společníkům; odrážejí četné chvilky, kdy jsem si říkal:

„Škoda, že tu nejste.“

Už více než dvacet let trávívám každý rok několik měsíců na Krétě. Proč zrovna na Krétě? Mohl bych říct, že kvůli mé zálibě v dějinách. Ve vrstvách jsou tam nakupeny lidské události za více než šest tisíciletí. Také bych mohl říct, že mě tam přivedla krása krajiny – hory, moře a pláže. Ale hlavním důvodem, proč se pořád vracím, jsou lidé – Kréťané. Něco mě k nim přitahuje, k jejich způsobu života, líbí se mi jejich přístup k cizincům.

S Krétou jsem spojen od toho léta, kdy jsem se sám toulal po Evropě – čekal jsem, až mé ženě skončí studijní pobyt. Nic konkrétního jsem za lubem neměl, prostě jsem dělal to, co mi náhoda přinesla. Jel jsem na Krétu; chtěl jsem vidět slavné archeologické vykopávky v Knossu a omrknout studentský program na Krétské pravoslavné akademii. Byl jsem připravený, že se vydám mimo turistické trasy, a vypravil jsem se do vesničky na západě ostrova; byla to rybářská vesnice na konci silnice: Kolymbari.

Našel jsem si pokoj na noc a vstal jsem ještě před východem slunce, že si zaběhám. Už bylo horko, a tak jsem vyběhl jen v černých trenýrkách a teniskách. (*Pro celou historii je podstatné, že už tehdy jsem měl bílé vlasy a vousy.*) Běžel jsem kolem hlavní vesnické kavárny, před kterou se družili místní muži. Nebrali mě na vědomí. Překvapilo mě to. Ti muži byli nezvykle nevrlí, nepřátelští a nepřístupní.

Později jsem to vyprávěl svému domácímu, a ten mi řekl: „Kdepak, Kréťané se k cizincům chovají velmi přátelsky; je to dávná tradice: *filoxenia*. Ale v tomhle případě ti muži v *kafenionu* nevěděli, kam si vás mají zařadit. Když nic jiného, tak s bílými vlasy a vousy vypadáte jako kněz, jenže

polonahého kněze v čemsi, co vypadá jako jeho spodní prádlo, v tuhle ranní hodinu ještě běhat vesnicí nikdy neviděli.“

„Ach tak.“

„Nic se nestalo. Stačí, když se budete usmívat, zamáváte jim, řecky jim popřejete pěkný den – *kalimera*. Uvidíte, že se budou hned tvářit přívětivě.“

„Tak jo.“

(Odmlka.)

Podívejme se na to pohledem těch mužů v kavárně. Celá léta se tam takhle po ránu scházejí a nic je při tom nevyrušuje ani nerozptyluje. A najednou bez sebemenšího varování kolem proběhne bělovousý, polonahý kněz.

„Manolisi, co to sakra bylo?“

„To teda fakt netuším.“

„Ty turisti už roupama nevěděj co by.“

Druhý den ráno jsem vyběhl a srdce mi přetévalo sympatiemi k těm mužům. Chtěl jsem vesničany moc pěkně pozdravit. Pánové v kavárně už mě vidí.

„Pro lásku Boží, Manolisi, on už je tu zas.“

Na chvíli to zastavíme. Vsuvka: Jak už jsem řekl, především byl můj vzhled trochu překvapivý. A k tomu ještě moje mizerné jazykové schopnosti. Přes noc se mi to popletlo a z *kalimera* (dobrý den) rázem bylo *kalamari*, což znamená „sépie“.

A také to mávání... Netušil jsem, že Kréťané mávají tak, že zlehka pohybují vztyčenou rukou; mají při tom sevřené prsty a hřbet ruky nahoru. A netušil jsem, že celoamerické bodré zamávání – nataženou paží a nataženými prsty – je pro Kréťany totéž jako známé gesto s vytrčeným prstem, jinými slovy „víš, co mi můžeš“.

Takže už běžím kolem kavárny a křičím „kalamari, kalamari, kalamari“ a také na všechny co nejsrdečněji mávám.

Ovšem Kréťané slyšeli „sépie, sépie, sépie“ a viděli „víš, co mi můžeš“! A těchto pozdravů se jim dostalo od kněze v trenýrkách.

Mno. Všichni spadli ze židlí a chechtali se jak blázni. A křičeli „kalamari, kalamari, kalamari“ a mávali na mě „víš, co mi můžeš!“ Velmi mě to potěšilo a běžel jsem dál; říkal jsem si, že to jsou přece jen velmi přátelští lidé, prostě jako já.

Muži v kavárně nevěřili vlastním očím. „Ze které planety sem k nám spadl?“ říkali si. A pochopitelně se zachovali, jak byste se jistě zachovali vy i já. Přes den vyprávěli o bizarním vzhledu ranního cizince všem kamarádům. A když jim kamarádi nevěřili, řekli jim: „Je to pravda pravdoucí. Přesvědč se sám. Přijď ráno na kafe.“

Pochopitelně že už zase běžím. Neušlo mi, že ten den kávu popíjelo o dost víc mužů.

„Tak, Dimitrisi, koukej. Říkal jsem ti to. Už je tady zase. Křikni na něj ‚sépie‘, pošli ho rukou někam a schválně, co udělá.“ Udělali to, já taky a tak dál. Velká legrace. Vespo-
lek pořádný chechtot.

Když jsem proběhl kolem, ještě jsem se otočil a poslal jim celoamerické gesto, které znamená „oukej“: z palce a ukazováčku se udělá kroužek. To se pak chechtali ještě víc a gesto mi poslali nazpátek.

Senzace!

Pak se to rozkřiklo.

„Ty kecáš! Kdepak, přijď se podívat.“ Druhý den ráno už mě přišly pozdravit dokonce i ženy a děti.

Téhož rána – jen co jsem proběhl kolem kavárny – mě ale zastavil středoškolský učitel angličtiny. Vážný mladík, který si to opravdu bral. „Promiňte, pane, ale vy ze sebe děláte troubu a ti blbci v *kafenionu* vám v tom ještě pomáhají. Všichni byste se měli stydět. Jste špatným příkladem. Co si budou myslet děti?“

„A co se stalo? Udělal jsem něco špatně?“

„Tak především,“ vysvětloval mi ten mladík, „žádný Kréťan, který má trochu sebeúcty, by nikdy nevyšel z domu a nevydal by se do vesnice takhle oblečený. Je to neslušné.“ Pak

mi vysvětlil rozdíl mezi *kalamari* a *kalimera* a také nuance ohledně správného mávání. A nakonec ještě zdůraznil, že americké gesto „oukej“ na Krétě znamená „strč si hlavu do zadku“; používají ho hlavně vzteklí řidiči. Je to hodně drsná provokace, která může mít za následek střelbu. Pak připustil, že ho mohou mezi sebou použít jen hodně dobří přátelé; v tom případě je to hodně sprostý vtip. Ale cizí lidé? To vůbec nepřichází v úvahu!

Bylo mi hrozně. Ohlédl jsem se na muže v kavárně. Potutelně se usmívali. Už věděli, že já vím. A já věděl, že oni vědí. Takže co teď? Odcházel jsem úplně rozhozený. Měl bych z vesnice odjet, najít si na běhání jinou trasu, omluvit se, nebo co?

Nemohl jsem ovšem pominout nezpochybnitelné, totiž smích.

Co se stalo, bylo legrační. Ten smích byl skutečný.

Mí nejlepší kamarádi v Americe – včetně mě – by se zachovali úplně stejně. Pořád mi Kréťané připadali jako „moji lidé“.

Přes noc jsem si to v hlavě všechno přebíral.

A za rozbřesku už jsem věděl, co je třeba udělat. Vzal jsem si jako obvykle černé trenýrky, ale tentokrát ještě i tričko s modrobílou řeckou vlajkou. A jdu na to.

Kafaři vážně sledovali, jak se blížím. Nikdo nedělal žádné posuňky. Všichni se tvářili neutrálně jako to první ráno.

„Hele, Manolisi, už je tu zas. Co bys řekl, že teď udělá?“

„Má na nás vztek?“

„Čert ví.“

Na akci jsem se nachystal tak, že jsem se svého domácího zeptal, jak Kréťana urazit způsobem, který je akceptovatelný jedině mezi dobrými kamarády; něco fakt hodně drsného, ovšem s tím, že jim musí být jasná ta nadsázka. „Tak to jim řekněte *malaskové* (masturbanti) a doprovodte to plesknutím dlaně o hřbet druhé ruky; paže jsou při tom natažené dopředu. Tím jim naznačíte, že jako chlapi nestojí za nic.“